

СТВОРЮЄМО СЕЛФ-БРЕНД, СЕЛФБРЕНД ЧИ ВЛАСНИЙ БРЕНД?

Прикметною ознакою сучасної мовної практики, зокрема наукової, ділової та ЗМІ, є активно вживані новітні запозичення. Значну кількість таких одиниць не завжди можна оперативно контролювати щодо відповідності орфографічним нормам української літературної мови. Як відомо, не розв'язані проблеми адаптації запозичень на фонетичному та словотвірному рівнях спричиняють різне орфографічне оформлення.

Найбільшу неусталеність спостережено в написанні складних іменників з препозитивним іншомовним компонентом, як от: *флеш-карта*, але *флешмобінг*; *лаунж-зона*, але *лаунж кафе*, *Lounge Key / лаунж кей*. Порівняйте також: *Що входить в бебі бокс, кому дають і як оформити*; *Допомога «пакунок малюка» (бебі-бокс)*; *Диджитал-детокс. Чи врятує цифровий гіпноз від цифрової залежності*; *Диджитал детокс: що це таке і як його влаштувати (з інтернетних видань)*.

Написання таких одиниць разом чи з дефісом залежить насамперед від їх структури, семантики, поширеності / непоширеності застосування в мовній практиці. Серед складних іменників з препозитивним іншомовним компонентом, які пишуть разом або з дефісом, можна визначити кілька груп. По-перше, це складні іменники з двома самостійними компонентами без сполучного голосного, між якими ставлять дефіс. Зазвичай перший компонент є невідмінюваним іменником у назвах спеціальностей, професій (*дисконт-брокер*, *івент-менеджер*, *проджект-менеджер*, *сіті-фермер*); назвах процесів (*комплаєнс-ризик*, *контент-аналіз*, *конференц-кол*); назвах закладів та їхніх частин, розважальних установ, програм (*снєк-бар*, *лобі-бар*, *плейбек-театр*, *шоу-програма*); назвах дій, подій (*круїз-контроль*, *роуд-шоу*, *фаср-шоу*, *тревел-шоу*); назвах заходів, проєктів, випробувальних завдань (*пітч-сесія*, *скам-проєкт*, *краш-тест*, *стрес-тест*) та ін. У таких словах перший іншомовний компонент визначає певну прикмету чи особливість предмета, особи, явища, і тому їх пишуть з дефісом (Український правопис, § 36,

п. 2 а, с. 53). Зауважимо, що в «Українському правописі» (2019) у цьому випадку йдеться про складні іменники з двома самостійними компонентами, тобто такими, що засвоєні нашою мовою і функціонують у ній як самостійні одиниці, напр.: *бренд-менеджер, бізнес-проект, піар-акція* і под. Новітні складні слова з препозитивним іншомовним складником або двома іншомовними складниками структурно й семантично подібні до вже усталених у правописі запозичень, і тому їм притаманне дефісне написання, напр.: *трекінг-номер* (пор.: *номер поштового відправлення*), *концепт-кар* (пор.: *прототип майбутнього автомобіля, концептуально новий автомобіль*).

Орфографічну неусталеність складних слів з препозитивним іншомовним компонентом пояснюють наслідуванням в українській мові не властивого їй способу творення цих одиниць. Зазвичай необхідність запозичувати складні слова, утворювані за чужим зразком, мотивують вимогою позначити особу, предмет чи явище, вказавши на певні ознаки, характеристики чи особливості з економією мовних зусиль (не перекладаючи запозичення, тобто калькуючи його; не відшукуючи в мові наявних аналогів з національним компонентом). Отже, виразність, сприйнятливність чи питомість засобів власної мови не беруть до уваги. Українські синонімічні варіанти з прозорою внутрішньою формою не суперечать нормам, зокрема словотвірним і орфографічним, літературної мови. Тому цілком логічно уживати замість новітніх запозичень українські лексико-семантичні відповідники і граматично унормовані словоформи. По-українському це мало би виглядати так: *трєвелшоу – розважальна подорож / подорож з розвагами, лакшері-продукти – високоякісні продукти / продукти високої якості, симпл-димпл – іграшка від стресу; селф-бренд – персональний / власний бренд, органік-фуд – органічні продукти / органічна їжа; тест-драйв – пробна поїздка / поїздка-випробування; тикет-офіс – квиткова каса / каса продажу квитків; лайт-версія – полегшена / удосконалена версія; фемілі-бізнес – сімейний бізнес; плейбек-театр – театр авторських імпровізацій; лін-*

підхід / Lean-підхід – бережливий, осядливий підхід (до виробництва) тощо.

У сучасній літературно-мовній практиці фіксуємо різне орфографічне оформлення складних запозичень з однаковим препозитивним компонентом, пор.: *таймбоксинг* (пор.: *timeboxing*), але *тайм-менеджмент* (пор.: *time management*).

Так, *тайм-менеджмент* треба писати з дефісом, бо компонент «тайм» (час) тут конкретизує характер управління – часом [‘сукупність методик планування й контролю використання часу для підвищення продуктивності, ефективності та якості життя загалом’ (Белей Л. та ін. Словник новітніх англізмів. Київ, 2022. С. 249. Далі – СНА)], пор. українськомовний аналог *керування часом*, утворений за моделлю «віддієслівний іменник + іменник».

А таймбоксинг? У мові-джерелі це слово пишуть *timeboxing*, в українській практиці – *тайм боксинг*, *тайм-боксинг*, *тайм-боксинг*. Воно утворене з двох іменників, що злилися без сполучного голосного. Складне слово [‘метод тайм-менеджменту, що полягає в розділенні часу на відрізки, кожен із яких відведено для вирішення одного завдання’ (СНА, с. 248)] поєднало англійські основи «тайм» ‘час’ і боксинг ‘поділ чогось на блоки’. Написання разом умотивоване лише калькуванням і лексеми, і поняття, і способу його відтворення в сучасній практиці управління персоналом. Український аналог – *розподіл часу*, словосполучення, утворене за моделлю «віддієслівний іменник + іменник». Спільна основа «тайм» у цих запозиченнях визначає певну прикмету, особливість, що її називає друга основа. Відповідно обидва складні слова треба писати з дефісом.

Прийшли в українську мовну практику складні слова *дата-центр* (*data center*) – ‘спеціалізоване приміщення, де розміщене серверне й мережеве обладнання клієнта з метою забезпечення надійності та безперебійності його роботи’ і *даташит* (*data sheet*) – ‘документ, що описує технічні характеристики продукту (матеріалу, компонента), призначений для використання інженером-конструктором’ (СНА, с. 97). Вони мають спільний іншомовний компонент *дата-*, але написання їх різ-

не. І в першому, і в другому словах *data* – ‘дані, інформація, відомості’. Перше слово позначає центр зберігання даних, інформації, друге – технічний паспорт (*букв.* листок з інформацією, інформаційний лист, що призначений для користування інженером). З нашого погляду, слово «дата» виявляє тенденцію до поширення в умовах цифровізованого суспільства. Воно має потенціал до написання з іншими основами разом, як і не такі давні новотвори з *media*, тобто складні слова, у яких роль сполучного можуть виконувати останні голосні чи то невідмінюваного іменника (*медіанправо*), чи то відмінюваного слова (*кількаразовий*).

Також різне написання мають складні слова з однаковим компонентом «ковід»: *ковід-дисидент* – ‘особа, що заперечує існування коронавірусної інфекції чи не вірить у те, що хвороба може бути настільки небезпечною, як про неї говорять’ та *ковідіот* – ‘1. Особа, що нехтує профілактичними заходами, які вживаються для обмеження поширення коронавірусної інфекції. 2. Особа, що надмірно стурбована пандемією та купує товари першої необхідності із запасом на майбутнє’ (СНА, с. 141). Хоча тут кожне складне слово можна перетворити на словосполучення з означенням «ковідний» (*ковідний дисидент*, *ковідний ідіот*), писати їх треба по-різному, оскільки перший приклад – це складний іменник з двома самостійними компонентами без сполучного голосного, а другий – складний іменник, утворений накладанням співзвучних елементів двох компонентів (контамінація) – *ков[іd]іот*.

Разом пишемо складні слова-англізми, утворені без сполучного голосного: *квеструм*, *шоурум*, *кешбек*, *лайфхак*, *лукбук*, *мудборд*, *мудвідео*, *павербанк*, *сайдсторі*, *смолток*, *траблмейкер*, *трендбук*, *фейкньюз*, *фудкорт*, *хімтрейли* і под. Вони є словотвірно неосвоєними, їх сприймають як непохідні. Власне до таких слів найбільше прикута увага, як до назв, яким треба шукати українські відповідники.

Спостерігаємо також орфографічну неусталеність правопису запозичень, утворення яких супроводжує аббревіація.

Наприклад, *чатбот* / *чат-бот* / *чат бот* (пор.: *chatbot*), що в англійській мові утворилося шляхом абрєвіації та основоскладання: «*CHATter*» і «*(ro)BOT*». Дефісне написання цього слова, що позначає ‘програму, яка імітує реальну розмову з людиною, допомагаючи задовольнити потреби користувача; віртуальний співрозмовник’ (СНА, с. 303), не мотивоване його структурою, способом утворення. Хоча, зауважимо, що усічена основа «бот» давно вже вживається у складі слів *інтернет-бот*, *ботоферма* і словосполучень *ігровий бот*, *офісний бот* тощо.

Поширені в економічній сфері складноскорочені іменники *фінтех* (пор.: *financial technologies* – фінансові технології > *FinTech* / *fintech* / *фінтех*); *диптех* (пор.: *deep technologies* – глибокі технології > *Deep Tech* / *deep tech* / *диптех*). Вони беруть участь у творенні похідних складних слів: *фінтех-рішення* – *фінансово-технологічні рішення* / *рішення із залученням фінансових технологій*, *диптех-проекти* – *глибокотехнологічні проекти* / *проекти на глибоких технологіях*.

Насичена сучасна українська практика складними іменниками з препозитивними буквено-звуковими абрєвіатурами: *ІКТ-експерти*, *API-інтерфейс*, *PEST-аналіз*, *смс-фішинг*, *SWOT-аналіз* (Український правопис, § 35, п. 6, пп. 8, с. 51). Новітні буквено-цифрові абрєвіатури, очевидно, треба писати з дефісом: *3D-принтер*, *5G-інтернет*, *B2B-заходи*. Проте в деяких випадках буквені та буквено-цифрові абрєвіатури рекомендуємо писати окремо, зокрема після означуваного слова: *програма PhD* (*програма підготовки доктора філософії*), *тестова лабораторія 5G* (*тестова лабораторія 5-го покоління*).

Отже, освоєння новітніх складних іменників з іншомовними компонентами має відбуватися на словотвірному, семантичному та орфографічному рівнях. Користувачі мови, викладачі потребують чітко окреслених українським правописом правил. Варто звертати увагу, що таке запозичання не завжди доцільне, бо велика кількість цих одиниць створює дисбаланс між своїм і чужим у лексико-граматичній системі нашої мови, призводячи до її орфографічної нестабільності.

Лариса Козловська, Світлана Терещенко